

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

تدوین برنامه راهبرد توسعه شهری پایدار در جهت تحقق برنامه ریزی شهری با تاکید

بر مشارکت مردمی (مورد پژوهی: شهر شیروان)

(رضااللهی، فاطمه محمد نیای قرائی، ساناز سعیدی مفرد)^۱

۱. گروه شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

چکیده

با آشکار شدن آثار و پیامدهای نامطلوب اجرای طرح های شهرسازی که بدون نگرش راهبردی و جامع تهیه گردیده بود، ضرورت ایجاد تغییراتی در فرایندها و روشهای تهیه طرحهای توسعه شهری با تاکید بر نگرش بلند مدت و راهبردی و نیز نگرش اجرایی در کوتاه مدت (برنامه ریزی تدریجی و گام به گام) ایجاد گردید. از طرفی با مطرح شدن مفاهیم و اصول توسعه پایدار، و لزوم توسعه متعادل و متوازن در همه ابعاد، دیدگاههای جدیدی در تهیه طرحهای توسعه شهری مورد توجه قرار گرفت که با استفاده از مطالعات و تحلیلهای کارآمد، مسیر حرکت به سوی توسعه پایدار شهری را هموارتر میسازند. یکی از طرحهای توسعه شهری که بر اساس رویکردهای نوین توسعه (توسعه پایدار) پیشنهاد گردیده است، طرح استراتژی توسعه شهری (CDS) می باشد. طرح استراتژی توسعه شهری (CDS) اساساً بر رشد اقتصادی شهرها تأکید داشته و با شناسایی و بکارگیری پتانسیلها و امکانات بالقوه اقتصادی شهر، مبنایی برای توسعه در سایر جوانب نیز فراهم می نماید. پژوهش حاضر با هدف اصلی معرفی طرح استراتژی توسعه شهری (CDS) و با بکارگیری روش تحلیلی - توصیفی و استفاده از ابزارهای تحلیلی، نظیر AHP پتانسیلها و نقاط قوت اقتصادی شهر شیروان را بعنوان نمونه موردی شناسایی نموده و از این طریق اصول و روشهای تهیه و پیاده سازی طرح استراتژی توسعه شهری را معرفی می نماید. علاوه بر شناسایی پتانسیلها و نقاط قوت اقتصادی شهر و اتخاذ آنها به عنوان محورهای اصلی توسعه، شناسایی گروههای ذینفع و ذی نفوذ در طرحهای توسعه شهری و استفاده از فرایندهای مشارکتی در سطح محلی از جمله عوامل اصلی موفقیت طرحهای استراتژی توسعه شهری (CDS) خواهد بود.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار - رشد اقتصادی - استراتژی توسعه شهری - شیروان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۱- مقدمه

تاکنون بالغ بر چهار دهه از برنامه ریزی شهری رسمی و تهیه طرحهای مختلف توسعه شهری در ایران میگذرد. در این گونه طرحها، مطالعات وسیعی در کلیه زمینه های شهری نظیر جغرافیا، جمعیت، اقتصاد، کالبد، و ... صورت می پذیرد؛ اما رویکرد اصلی اغلب طرحهای توسعه شهری، حل مسائل و مشکلات کالبدی شهر، با استفاده از اقدامات موضعی و بدون توجه به عوامل سبب ساز مسائل و مشکلات مذکور، بوده است. با مطرح شدن مفاهیم و اصول توسعه پایدار، لزوم تغییر نگرش به تهیه طرحهای توسعه شهری آشکار گردید؛ چراکه رویه معمول تهیه و اجرای طرحهای توسعه شهری پیشین (با نگرش صرفاً کالبدی)، با رویکرد اصلی توسعه پایدار (توسعه متعادل و متوازن در همه ابعاد)، در تعارض قرار داشت. بر همین اساس دیدگاههای جدیدی در تهیه طرح های توسعه شهری مورد توجه قرار گرفت که بتوانند با استفاده از مطالعات و تحلیل های کارآمد، مسیر حرکت به سوی توسعه پایدار شهری را هموار سازند. یکی از طرحهای توسعه شهری که بر اساس رویکردهای نوین توسعه (توسعه پایدار) پیشنهاد گردید، طرح استراتژی توسعه شهری (CDS) می باشد که زمینه های تهیه آن، از سال ۸۲ در ایران مهیا گردیده است.

شهر شیروان با جمعیتی معادل ۹۰۰۰۰ نفر، بعنوان دومین شهر پر جمعیت استان خراسان شمالی که بخاطر قرارگیری در کریدور تهران - مشهد دارای موقعیت استراتژیکی بسیار مهمی می باشد.

علی رغم آنکه این شهر، بصورت بالقوه، برخی از زمینه های ایجاد توسعه ای پایدار- بویژه از بعد اقتصادی- را دارا میباشد؛ اما بررسی روند تهیه و اجرای طرحهای مختلف توسعه این شهر، نشان داده است که تلاش برای تحقق توسعه پایدار، بر مبنای پتانسیلهای موجود در شهر، مورد غفلت قرار گرفته است. از جمله مهمترین پتانسیل های شهر شیروان، وجود زمینه منابع مالی پایدار (فعالیت های تجاری آن و گردشگری و توریسم) می باشد. طرحهای توسعه شهری شیروان نیز در مراحل مطالعاتی خود، تا حدودی موارد مذکور را مورد بررسی قرار داده اند؛ اما توجه ویژه به استفاده از پتانسیل های فوق، در جهت تحقق توسعه اقتصادی و تحریک توسعه سایر بخشها بدین وسیله، در جهت تسریع و تسهیل حرکت به سوی توسعه پایدار شهری، صورت نپذیرفته است.

تهیه طرح استراتژی توسعه شهری (CDS) از آنجا که بیشتر بر رشد اقتصادی شهرها تأکید دارد و با رویکردهای نوین ، توسعه پایدار هماهنگ میباشد، می تواند بستری برای توسعه اقتصادی پایدار و تأمین منابع مالی پایدار و حفظ و ارتقای ، وضعیت زیست محیطی و پیوند آن با شهر، مهیا نماید. همچنین با توجه به گردشگران عبوری ،شهر شیروان می تواند تبدیل به یک شهر نمونه گردشگری به وسیله پتانسیلهای بالقوه این شهر، در میان کلیه شهرهای خراسان شمالی باشد. بنابراین سوالات اصلی ای که این طرح به دنبال یافتن پاسخی برای آنها میباشد به قرار ذیل می باشند:

۱. کدام محورهای شهری باید در انجام مطالعات (CDS) مبنای قرار گیرند و این محورها چگونه می توانند زمینه های

توسعه پایدار شهر شیروان را میسر سازند؟

۲. مزیتها و محدودیتهای شهر شیروان در هر کدام از محورهای مذکور چه می باشد و چگونه میتوان از این مزیتها و

محدودیتهای در جهت توسعه پایدار شهر شیروان بهره برد؟

۳. کدام گروههای اجتماعی در طرح CDS تأثیر گذار خواهند بود و کدام گروهها تحت تأثیر این طرح قرار خواهند

گرفت؟

هدف نهایی اجرای تحقیق حاضر، معرفی طرح استراتژی توسعه شهر شیروان می باشد. در این راستا دستیابی به پاسخ های مناسب برای سئوالات مطروحه در تحقیق، اجزاء اصلی فرایند دستیابی به هدف نهایی تحقیق میباشد. بنابراین شناسایی محورهای عمده و کلیدی مطالعات شهری برای شیروان (که بتوان حیطه مطالعات طرح را محدود به موارد ضروری و قابل استفاده نموده و از انجام مطالعات زائد ممانعت بعمل آورد)، شناسایی مزیتها و محدودیت های این شهر (بویژه اقتصادی) و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

نحوه بکارگیری از آنها در فرایند تهیه طرح، و تعیین گروه‌های اجتماعی ذینفع و ذینفوذ در اجرای طرح CDS مهمترین اهداف تحقیق حاضر می باشند.

ضرورت استفاده از روشهای جدید در تهیه طرحهای توسعه شهری، بکارگیری از پتانسیلها و امکانات بالقوه شهر برای یکی از حرکت به سوی توسعه پایدار (هدف نهایی طرحهای توسعه شهری) می باشد. طرح CDS یکی از این روشهای جدیدی است که برای تهیه آن، شناسایی و تاکید بر پتانسیل های (اقتصادی) ویژه شهرها در رأس محورهای مطالعات قرار می گیرد.

فرضیات تحقیق

فرضیه یک تصور، گمان یا حدسی آگاهانه درباره نتایج احتمالی تحقیق است. فرضیه یک راه حل فرضی و یا نظریه ای است که باید ثابت شود و جواب معقول برای مسأله تحقیق ارائه کند. در اصل، فرضیه و مسأله تحقیق با یکدیگر بسیار مرتبط هستند و اساس الگو و بررسی‌های تحقیق را تشکیل می دهند. (لونسبری، ۱۳۷۴). لذا برای یافتن پاسخ منطقی در مقابل سوال پژوهش فرضیه های زیر مطرح می گردند که باید مورد بررسی قرار گیرند:

۱. فقدان دیدگاه توسعه پایدار در برنامه ریزی ها و سیاستگذاریهای شهری شیروان موجب عدم تعادل در ابعاد اجتماعی-اقتصادی و زیست محیطی این شهر شده است.
۲. عدم وجود مدیریت یکپارچه و هماهنگ شهری، ضعف شدید مشارکت و نبود نهادهای مردمی (مانند شورایی ها) برای شهرهای کوچک، علت ناکارآمدی نظام مدیریت شهری در تهیه و اجرای طرحهای شهری برای شهر شیروان شده است.

روش تحقیق

به منظور دستیابی به اهداف تحقیق و پاسخگویی به سوالات مطروحه، در این مقاله ابتدا با استفاده از مطالعات اسنادی و کتابخانه ای، مبانی نظری مرتبط با موضوع تحقیق و تعاریف و مفاهیم مورد نیاز بررسی و ارائه گردیده است. سپس با استفاده از مجموعه ای از مطالعات میدانی و کتابخانه ای، و مصاحبه با مردم و مسئولین نسبت به شناسایی مزیتها و پتانسیلهای شهر در محورهای اولویت دار پرداخته شده است. در مرحله بعد به منظور شناسایی مزیت نسبی شهر شیروان نسبت به سایر شهرهای استان خراسان شمالی از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) استفاده گردیده است. لازم به ذکر است که در روش تحلیل سلسله مراتبی، پس از تعیین ضریب اهمیت برای مجموعه ای از معیارها و زیر معیارهای مرتبط با هر معیار با استفاده از روش وزن دهی ۹ کمیتی ساعتی، نسبت به تعیین امتیاز نهایی هر یک از گزینه های مورد ارزیابی (در اینجا شهر شیروان) اقدام می شود.

داده ها و مبانی نظری

پیچیدگی سیستم های شهری و ناکارآمدی و ناتوانی روشهای سنتی که تنها با ارائه راه حل‌های موضعی و موردی در تلاش برای رفع مسائل و مشکلات موجود هستند؛ موجب گردیده است تا بسیاری از شهرها در شرایط نابسامانی قرار گرفته و با گسترش بی رویه فقر و شرایط بد اقتصادی مواجه گردند. نیاز به اقدامات آگاهانه و اقدامات قاطع برای رفع کاستی ها و نابسامانیهای شهری، موجب گردید تا مرکز سکونتگاههای انسانی سازمان ملل متحد و نیز بانک جهانی، همکاری مشترکی را با عنوان استراتژی توسعه شهر 3، جهت بهبود کارایی و ارتقای سطح مشارکت در مقوله توسعه شهری، آغاز نمایند (رفیعیان و شاهین راد، 1387).

راهبرد توسعه شهر را میتوان چنین تعریف نمود: فرایند آماده سازی تحقق چشم انداز بلند مدت شهر از طریق تهیه برنامه های عملی کوتاه و میان مدت برای توسعه پایدار شهر که بر مشارکت فراگیر شهروندان، رشد عادلانه، تعادل زیست محیطی و تقویت رقابت اقتصادی شهر تاکید دارد. ارتقاء مدیریت شهری، اصلاحات نهادی و مشارکتی نمودن اداره امور به عنوان تنها راه حل

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

نیل به وضعیت مناسب اقتصادی و اجتماعی کلیه شهروندان، از جمله اهدافی است که در قالب راهبرد . توسعه شهر قابل پیگیری می باشد (بانک توسعه آسیا، ۲۰۰۴)

راهبرد توسعه شهر ابزاری است که در آن تکنیک های مشارکتی به کار گرفته شده و هدف اصلی آن تامین توسعه پایدار شهری، از طریق ظرفیت سازی اجتماعی برای تدوین چشم انداز مشارکتی و اقدام همگانی می باشد. همچنین راهبرد توسعه شهر در جهت رشد عدالت اجتماعی در شهرها از طریق فرایند همکاری و مشارکت گسترده جامعه، به منظور ارتقاء کیفیت زندگی کلیه شهروندان تلاش می نماید (اشرفی، ۱۳۸۸)

اهدافی که استراتژی توسعه شهری در همه مراحل خود دنبال مینماید، شامل موارد ذیل می باشد:

- دستیابی به مدیریت و حاکمیت شهری بهبود یافته
- دستیابی به رشد اقتصادی و اشتغال فزاینده
- کاهش مداوم فقر

همانگونه که مشاهده میشود، بطور کلی مبنای کلیه اهداف استراتژی توسعه شهری، اهداف اقتصادی می باشد و بدین لحاظ میتوان چنین عنوان نمود که اقتصاد مبنای اصلی سایر ابعاد توسعه شهری و بالتبع توسعه پایدار شهری می باشد. بنا بر مطالعات سازمان ائتلاف شهرها، راهبرد توسعه شهر بر پایه چهار اصل اساسی ذیل که نشانگر پایداری شهرهاست بنا گردیده است:

حاکمیت و مدیریت خوب : حکمروایی خوب، راهکارها، فرایندها و نهادهایی را شامل میشود که از طریق آنها شهروندان و گروهها بتوانند به منافع و حقوق قانونی و نیز انجام تعهدات خود دست یابند.

بانک پذیری : شهرهای که دارای سیستم مالی شهری کارآمد در استفاده از منابع درآمدی و هزینههای خود هستند.

رقابت پذیری : اقتصاد قوی، رشد اشتغال و درآمد و سرمایه گذاری آموه جانبه را برای شهر پیشنهاد

میدهد .لازمه توسعه کارآمد شهری، فراهم آوردن شرایط مناسب برای افزایش بهرهوری افراد و موسسات است.

قابلیت زندگی : شهری را قابل زندگی میدانند که در آن همه سکنه از فرصتهای برابر برای مشارکت و

بهرهمندی از زندگی اقتصادی و سیاسی شهر برخوردار باشند (بانک توسعه آسیا، ۲۰۰۴)

فرایند تدوین و اجرای راهبرد توسعه شهر شامل موارد ذیل میباشد:

- ارزیابی از جایگاه کنونی شهر
- تدوین چشمانداز توسعه، برای دست یافتن به جایگاه مورد نظر
- تنظیم استراتژی نحوه دستیابی به جایگاه مورد نظر
- اولویتبندی برنامهها و طرحها و اقداماتی که میبایست انجام شوند .
- جمع بندی، اجرا، بازنگری و تدقیق (بانک توسعه آسیا، ۲۰۰۴)

توسعه پایدار شهری

توسعه پایدار شهری نه به معنای توسعه پایدار هر یک از زیرسیستمهای اقتصادی، اجتماعی، یا زیست محیطی به تنهایی است، و نه به معنای افزایش پایداری این زیرسیستمها. در عوض، تلاش می کند که رشد اقتصادی، بازسازی اکولوژیکی، حفاظت زیست محیطی و پیشرفت اجتماعی را متعادل سازد و دشواری این چالش، آن را به یک نقطه تمرکز عمده تحقیقات در سرتاسر جهان تبدیل نموده است. (باتن، ۲۰۰۲ و رایلی، ۲۰۰۱).

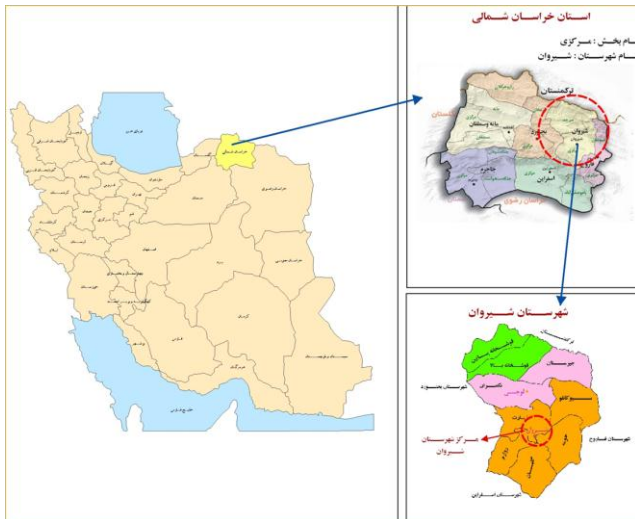
پیتر هال در خصوص معنا و مفهوم توسعه پایدار شهری می نویسد : " شکلی از توسعه امروزی که توان توسعه مداوم شهرها و جوامع شهری نسل های آینده را تضمین کند." از نظر وی پایداری شهری مستلزم موارد زیر است:

- وجود یک اقتصاد پایدار شهری موجد کار و ثروت

- همبستگی و انسجام شهری

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

- سرپناه پایدار شهری موجد مسکن مناسب و قابل تهیه برای همه
 - محیط زیست پایدار شهری موجد اکوسیستم های بادوام و پایا
 - دسترسی پایدار شهری موجد منابع حفاظت کننده قابلیت های تحرک اجتماعی
 - زندگی پایدار شهری موجد یک شهر زنده
 - مردم سالاری پایدار شهری موجد توانمندسازی حقوق و مرتبه شهروندی (هال و پیفر، ۲۰۰۰).
- بنابراین مشاهده میشود که بحث اقتصاد و بویژه اقتصاد پایدار، یکی از مباحث کلیدی و اساسی در دستیابی به توسعه پایدار

شهری به شمار میآید. از طرفی مبنای تهیه طرح راهبرد توسعه شهر شناسایی پتانسیلها و مزایای نسبی اقتصادی هر شهر است تا بر مبنای آنها بتوان توسعه در ابعاد اجتماعی و زیست محیطی را نیز محقق نمود. همچنین بحث مشارکت در فرایند تهیه و اجرای راهبرد توسعه شهر که از جمله نقاط قوت آن نسبت به سایر طرحهای توسعه شهری میباشد، کاملاً اصل مردم سالاری پایدار شهری را پوشش میدهد. با توجه به تعاریف و مفاهیم ارائه شده از استراتژی توسعه شهر و توسعه پایدار شهری، در ادامه پس از معرفی اجمالی شهر شیروان به ارائه استراتژی توسعه شهر شیروان بر اساس فرایند تدوین یاد شده پرداخته شده است.

معرفی و شناسایی شهر شیروان

شهر شیروان مرکز شهرستان شیروان و مرکز بخش مرکزی است و در شمال شرق استان خراسان شمالی واقع شده است. شهر شیروان با توجه به موقعیت جغرافیایی نسبت به شهرهای بجنورد، اسفراین، قوچان حالت محور و مرکزیت دارد و فاصله اش تا مشهد مرکز استان خراسان رضوی حدود ۲۰۰ کیلومتر و در مسیر جاده اصلی مشهد - تهران (شاهراه شمال ایران) قرار گرفته است.

استعداد زمین در امر کشاورزی با چهار حوضه آبریز شیخ امیرانلو، اوغاز، زوارم و گلیان و وجود مراتع گلول سرانی و تخت میرزا در امر دامداری و وجود کارخانه هایی مانند کارخانه قند و تاکستانهای انگور و باغهای میوه باعث شده شیروان از لحاظ اقتصادی و بازرگانی از اهمیت ویژه ای در استان خراسان برخوردار باشد. اقتصاد این شهر در مرحله اول بر کشاورزی و دامداری و در مرحله دوم بر باغداری و صنایع متکی است البته لازم به ذکر می باشد شهر شیروان در سالهای نه چندان دور به دلیل وجود کارخانه هایی مانند الیاف اسفنج و قندیکی از قطبهای صنعتی خراسان بزرگ محسوب می شد ولی به دلیل عدم توسعه صنعتی در سالهای بعد از انقلاب اسلامی، تعطیلی کارخانه الیاف و نیمه تعطیل بودن کارخانه قند دیگری حتی در خراسان شمالی هم از این لحاظ از بقیه شهرها عقب مانده است.

اهداف طرح

در ابتدای فرایند تهیه استراتژی توسعه شهری، به تدوین اهداف مطالعه پرداخته میشود تا این اهداف به عنوان راهنما، هم در طی انجام مطالعات و هم در طی انجام تحلیل و آنالیز اطلاعات، مورد استفاده قرار گرفته و بدین وسیله از انجام مطالعات غیر ضروری جلوگیری به عمل آمده (مطالعات تنها در محورهای مورد نظر انجام خواهد گرفت) و به علاوه دست یابی به نتایج

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

دلخواه را نیز میسر می سازد. استراتژی توسعه شهری و به طور خاص، استراتژی توسعه شهری شیروان، اهداف زیر را دنبال خواهد کرد:

هدف کلان

بسترسازی برای تحقق توسعه پایدار شهری به ویژه توسعه اقتصادی پایدار.

اهداف خرد

۱. بکارگیری تکنیکهای مشارکتی در طرح های توسعه شهری
 ۲. ظرفیت سازی اجتماعی برای تهیه چشمانداز شهر در یک افق ده ساله
 ۳. بسترسازی برای انجام یک رویکرد توأم از بالا به پایین برنامه ریزانه و یک رویکرد از پایین به بالای مشارکتی در تهیه طرحهای توسعه شهری
 ۴. تقویت رشد اقتصادی شهر شیروان بر پایه منابع مالی پایدار
- چارچوب کلی راهبرد توسعه شهر بر اساس مشترکات عمومی شهرها و جزئیات برنامه های آن، بر اساس تفاوت های شهرها پی ریزی می شود. بنابراین فرآیند طرح راهبرد توسعه شهر شیروان با عنایت به اهداف ذیل آغاز خواهد شد:

۱. توسعه اقتصادی شهر شیروان
۲. پایداری منابع مالی شهر
۳. حفظ و ارتقای محیط زیست شهر

تدوین چشم انداز مقدماتی طرح

تدوین چشم انداز برای یک شهر در حقیقت به مفهوم ارائه هدفی به ساکنین شهر، به منظور جهت دهی به کلیه تلاشهای آنان در راستای دستیابی به آنچه که از توسعه شهر مد نظر قرار دارد، می باشد. در واقع چشم انداز شهر، انگاره ای است که جایگاه مطلوب را برای شهر ترسیم می نماید و تصویری است فراسوی آینده و فراتر از روندهای موجود که بازتاب فهم مشترک طولانی مدت جامعه از اهداف خویش می باشد. ویژگیهای اصلی چشم انداز طرح راهبرد توسعه شهر، مطابق آنچه که در ادبیات جهانی مرتبط با این طرح بیان گردیده است، شامل موارد ذیل میباشد:

-نگاه بلندمدت (حداقل 10 تا 20 ساله)

-توجه به گزینههای رقابتی (آنچه که این شهر بخصوص نسبت به سایر شهرها می تواند انجام دهد)

-تعیین نقش برای گروههای اصلی ذینفع و ذینفوذ

-قابلیت فهم آسان

با توجه به این مفاهیم و پس از شناسایی مزیتها و محدودیت های شیروان، و ارائه تحلیلی از نقاط قوت و ضعف و فرصتها و تهدیدهای موجود در محورهای اصلی مورد مطالعه، در این قسمت میتوان به ارائه چشم اندازی مقدماتی برای این شهر مبادرت ورزید:

"شیروان شهری است با اقتصادی بر پایه گردشگری و با منابع مالی مدیریت شهری متکی بر خدمات

گردشگری"

شناسایی و تعیین محورهای اولویت دار طرح

شهر شیروان همواره به لحاظ موقعیت خاص تجاری خود (حمل و نقل) در منطقه از اهمیت بالایی برخوردار بوده است. مرور روند تاریخی شکلگیری و گسترش شهر نشان دهنده وجود ارتباط مستقیم میان رشد و توسعه و گسترش شهر می باشد. همچنین شیروان به دلیل زیبایی طبیعی، نزدیکی به مشهد و وجود جادههای آسفالتی روستاهای اطراف، تدریجاً به یک مرکز توریستی تبدیل شده است. در سال های اخیر گسترش شهر کهای تفریحی -توریستی در جوار این شهر سبب رونق فعالیت

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

های خدماتی و به تبع آن اشتغالزایی و جذب نیروی کار از روستاهای اطراف شده و در نتیجه، زمینه تسریع آهنگ رشد شهر را فراهم نموده است.

از بررسی روند پیدایش و رشد شهر میتوان چنین نتیجه گرفت که همواره دو عامل گردشگری و فعالیتهای خدماتی مورد توجه مردم و مسئولین بوده است. اما با تغییر در ساختارهای اقتصادی - اجتماعی، نحوه بهره برداری از ظرفیتهای موجود در این شهر متحول شده، و متعاقباً اثرات مخرب فراوانی به همراه داشته است. با توجه به مطالب مذکور و به منظور اجتناب از انجام مطالعات غیر مرتبط، محورهای اولویت دار طرح، شناسایی و تبیین گردیده است. این محورها عبارتند از:

- محور اقتصادی
- محور منابع مالی شهر
- محور محیط زیست

لازم به ذکر است که هریک از این محورها، گستره وسیعی را در برمیگیرند و در برخی ابعاد خود نیز ممکن است با یکدیگر همپوشانی داشته باشند.

مطالعات پایه و کلیدی در محورهای اولویت دار

در این قسمت، مطالعه و بررسی وضع موجود شهر شیروان، در قالب محورهای دارای اولویت، به طور خلاصه صورت خواهد پذیرفت. بدین ترتیب که پس از گردآوری اطلاعات پایه و کلیدی (شامل بررسی طرحهای فرادست ملی و منطقه ای، شهری و محلی، و ارزیابی آنها و همچنین بررسی تفصیلی شهر شیروان در محورهای اصلی)، اقدام به تجزیه و تحلیل آنها و نهایتاً شناسایی مزیتها و محدودیتهای شهر شیروان در محورهای دارای اولویت ذکر شده، خواهد شد.

مطالعه طرحهای فرادست

طرحهای فرادست بررسی شده در سه سطح ملی و منطقه‌ای، شهری و محلی برای شهر نوشهر بطور مختصر در جدول زیر ارائه شده است:

✓ اسنادی که در این مبحث مورد بررسی قرار گرفته اند به شرح زیر است:

- (۱) طرح کالبد شمال شرق (خراسان)
- (۲) طرح توسعه و عمران ناحیه ای خراسان شمالی (مهندسیین مشاور فجر توسعه؛ ۱۳۹۳)
- (۳) سند ملی توسعه استان خراسان شمالی
- (۴) سند توسعه شهرستان شیروان (دفتر برنامه و بودجه؛ بهمن ماه ۱۳۸۹)
- (۵) طرح جامع شهر (مهندسیین مشاور اوت؛ ۱۳۷۵)
- (۶) طرح تفصیلی شهر (مهندسیین مشاور اوت؛ ۱۳۸۵)

جدول شماره ۱: دیدگاه های اسناد فرادست

نام طرح	اهداف کیفی	اهداف کمی
۱) طرح توسعه و عمران ناحیه ای خراسان شمالی (مهندسیین مشاور فجر)	<ul style="list-style-type: none"> - برنامه ریزی برای توسعه نقش گردشگری - تبدیل نوار شیروان - بجنورد به قطب ویژه اقتصادی - محدود کردن فعالیت های صنعتی در مناطق شرقی شهر - تاکید بر توسعه کشاورزی و دامپروری - تکمیل کنار گذار شهرهای خراسان شمالی - تشویق صاحبان سرمایه خصوصی به ایجاد تاسیسات پذیرایی - جهانگردی در منطقه ویژه اقتصادی (مثل بابامان و...) 	

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

	<p>توجه به مسیل های موجود و سیل خیزی رودخانه ها</p> <p>- دادن عملکرد فراشهرستانی به شیروان</p> <p>- شهر شیروان به عنوان دومین شهر بزرگ</p> <p>- قاعده رتبه - اندازه در مورد شهرهای بزرگ ناحیه صادق است و همچنین فاصله موجود میان اندازه شهرها متناسب و توزیع نامتناسب صورت نپذیرفته است.</p> <p>- و تعداد شهرهای بزرگ ناحیه ۳ عدد که معادل ۷۸ درصد جمعیت شهری را شامل می شود.</p> <p>- ایجاد بازارچه های مرزی</p> <p>- تعریف محور گردشگری ویژه (شامل روستاهای: بابامان، رباط قره بیل، اسپاخو، درکش و کشانک)</p> <p>- گسترش روابط برون مرزی</p> <p>- گسترش تجارت خارجی</p> <p>- کاهش انزوای منطقه به ویژه مراکز شهری جنوب استان</p>	<p>توسعه: (۱۳۹۳)</p>
	<p>- تمرکززدایی از استان خراسان رضوی به نفع دو استان خراسان شمالی و جنوبی</p> <p>- تعامل فعال منطقه با کشورهای همسایه و مناطق و استان های درون مرزی</p> <p>- ایجاد کانون های جدید توسعه دانش پایه براساس مزیت های نسبی و رقابتی سه استان</p>	<p>۲) طرح کالبد شمال شرق</p>
	<p>- توسعه و تجهیز شبکه های زیر بنایی و زیر ساخت ها</p> <p>- تعادل و توازن درون استانی</p> <p>- نوین سازی ساختار بخش کشاورزی و افزایش نقش صنعت در فعالیت های اقتصادی</p> <p>- گسترش فعالیت ها و خدمات بازرگانی</p> <p>- توسعه بخش گردشگری با تأکید بر بهره گیری مناسب از مواهب طبیعی و تاریخی - فرهنگی استان</p>	<p>سند ملی توسعه استان</p>
	<p>- شهرستانی توسعه یافته با جایگاه درخور و شایسته در سطح استان با اولویت در بخشهای کشاورزی، صنعت و معدن، آموزش و گردشگری</p> <p>- تعیین اصلی ترین قابلیت ها و فرصت های اجتماعی- فرهنگی توسعه شهرستان</p> <p>- تعیین اصلی ترین قابلیت ها و فرصت های زیربنایی توسعه شهرستان</p> <p>- تعیین اصلی ترین قابلیت ها و فرصت های اقتصادی تولیدی توسعه شهرستان</p> <p>- تعیین اصلی ترین تنگناها و تهدیدهای توسعه شهرستان شیروان</p> <p>- تعیین اصلی ترین تنگناها و تهدیدهای زیربنایی توسعه شهرستان</p> <p>- تعیین اصلی ترین تنگناها و تهدیدهای اقتصادی- تولیدی توسعه شهرستان</p> <p>- تعیین چالش های اساسی توسعه شهرستان شیروان</p> <p>- چالش های اساسی بخش زیربنایی</p> <p>- چالش های اساسی بخش اقتصادی و تولیدی</p> <p>- تعیین هدف های بلند مدت توسعه شهرستان شیروان</p>	<p>۴) سند توسعه شهرستان شیروان (دفتر برنامه و بودجه: بهمن ماه ۱۳۸۹)</p>

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

	- راهبردها و جهت گیری های توسعه شهرستان شیروان - تعیین اقدامات کلیدی و اولویت دار شهرستان شیروان	
- تعیین سه نوع پهنه تراکم برای شهر - هدایت و گسترش شهر به سمت شمال و شمال غربی(در بخش پایانی مطالعات طرح جامع جمع بندی لازم انجام گرفت)	- توسعه فضائی - شبکه ارتباطی - کاربری اراضی شهری - تقسیمات کالبدی	(۵) طرح جامع شهر (مهندسين مشاور اوت:۱۳۷۵)
- افزایش طبقات از حداکثر ۴ به ۶ طبقه افزایش سرانه فضای سبز به ۶ مترمربع	- جلوگیری از گسترش افقی شهر - افزایش تراکم	(۶) طرح تفصیلی شهر (مهندسين مشاور اوت:۱۳۸۵)

شناسایی طرف های ذی نفع - نحوه مشارکت و مسئولیت ها

با توجه به اینکه در ایران مدیریت واحد و یکپارچه شهری نداریم و نهادهای متعددی در اشکال و مقیاسهای مختلف بر توسعه شهر تأثیر می گذارند لذا سعی شده نهادها و سازمانهایی که تأثیر بیشتر و تعیین کننده ای دارند انتخاب گردد. که عبارتند از:

مسئولین به عنوان عناصر ذی نفوذ در شهر

شهروندان به عنوان ذی نفع های شهر

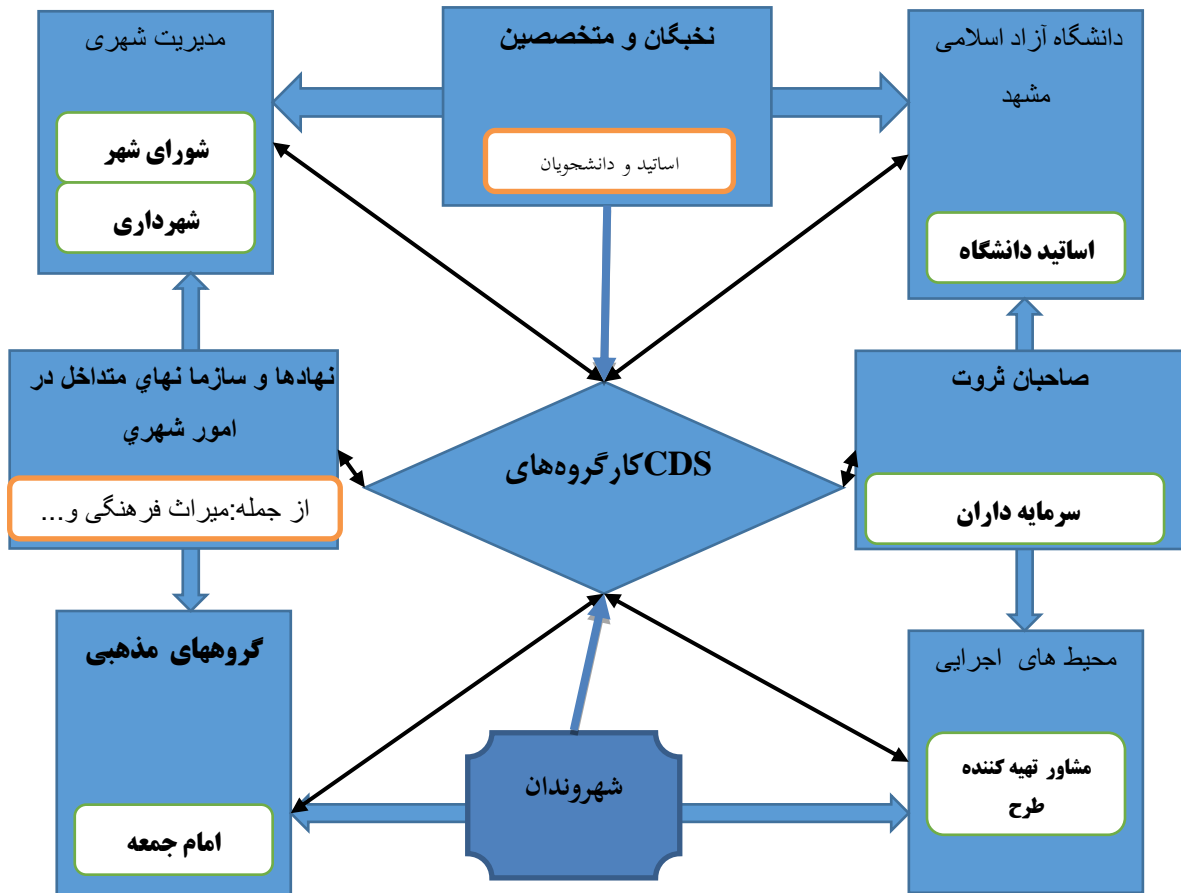
متخصصین و نخبگان؛ به عنوان عناصر ذی نفع شهر

صاحبان ثروت

نمودار شماره ۱: گروه های هدف مشارکت کننده در طرح CDS شهر شیروان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

جدول شماره ۲: ارزیابی نظر ساکنین در مورد برخی پارامترهای مربوط به نظام برنامه ریزی و مدیریت شهر شیروان

درصد				موارد	درصد				موارد
کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم		کاملاً مخالفم	مخالفم	موافقم	کاملاً موافقم	
۲	۳۷	۶۱	-	(۵) فعالیت نظام مدیریت شهر بر اساس ضابطه و مقررات روشن انجام می‌گیرد	۱۲	۲۳	۶۱	۴	(۱) شهرداری و شورای شهر در جهت ارتقاء سطح زندگی ساکنان شهر تلاش می‌کنند
۲	۳۲	۴۴	۲۲	(۶) همه شهروندان به فضای سبز و امکانات تفریحی شهر، دسترسی مناسبی دارند	۹	۳۵	۵۴	۲	(۲) سازمانهای دخیل در برنامه ریزی و مدیریت شهر شیروان با یکدیگر هماهنگی لازم را دارند
۲	۲۴	۵۰	۲۴	(۷) شهروندان در نقاط مختلف شهر احساس امنیت می‌کنند	۶	۱۸	۵۶	۲۰	(۳) طی ده سال اخیر، عملکرد نظام مدیریت شهر باعث بهبود سطح زندگی ساکنین شده است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۸	۲۳	۵۶	۱۳	۸) میزان جرم و جرائم در شهر کاسته شده است.	۴	۱۴	۶۰	۲۲	۴) ساکنین شهر از آسایش و آرامش مناسبی برخوردارند
---	----	----	----	--	---	----	----	----	--

تحلیل میزان کیفیت پایداری شهر شیروان با روش سلسله مراتبی (AHP)

اولین مرحله برای سنجش کیفیت شهر با توجه به میزان پایداری، مشخص کردن معیارها و زیر معیارها برای تعیین اهمیت هر کدام از آنها است. به سخن دیگر در این مرحله سلسله مراتبی از معیارها، زیر معیارها و گزینه‌ها بوجود می‌آید که مهمترین مرحله برای تحلیل سلسله مراتبی است (زبردست، ۱۳۸۰، ص ۱۵). بنابراین برای سنجش وضعیت پایداری شهر شیروان، سطوح سلسله مراتبی معیارها، زیر معیارها، گزینه‌ها و وضعیت محلات به صورت جدول ذیل تعیین شده است.

جدول شماره ۳- دسته بندی معیارها و زیر معیارها و گزینه‌ها

معیار	زیر معیار	ملاحظات	گزینه‌ها				
			کاملاً پدیدار	نسبتاً پدیدار	بسیار پدیدار	نسبتاً پدیدار	کاملاً پدیدار
A- اجتماعی	a- نرخ باسوادی	بیش از ۸۰ درصد جمعیت لازم‌التعلیم باسوادند				*	
		بین ۶۰-۸۰ درصد جمعیت لازم‌التعلیم باسوادند				*	
		بین ۴۰-۶۰ درصد جمعیت لازم‌التعلیم باسوادند		*			
		بین ۲۰-۴۰ درصد جمعیت لازم‌التعلیم باسوادند	*				
		کمتر از ۲۰ درصد جمعیت لازم‌التعلیم باسوادند	*				
b- بعد خانوار		بیشتر خانوارها دارای بعد ۳ نفری هستند				*	
		بیشتر خانوارها دارای بعد ۴ نفری هستند				*	
		بیشتر خانوارها دارای بعد ۵ نفری هستند		*			
		بیشتر خانوارها دارای بعد ۶ نفری هستند	*				
		بیشتر خانوارها دارای بعدی بیش از ۶ نفر هستند	*				
c- مشارکت مردم ^۱		بیش از ۸۰ درصد در امور شهر مشارکت می‌کنند				*	
		بین ۶۰ تا ۸۰ درصد در امور شهر مشارکت می‌کنند				*	
		بین ۴۰ تا ۶۰ درصد در امور شهر مشارکت می‌کنند		*			
		بین ۲۰ تا ۴۰ درصد در امور شهر مشارکت می‌کنند	*				
		کمتر از ۲۰ درصد در امور شهر مشارکت می‌کنند	*				
d- ارتباط همسایه‌ها		ارتباط خیلی زیاد				*	
		ارتباط زیاد				*	
		ارتباط متوسط		*			
		ارتباط کم	*				
		ارتباط خیلی کم	*				
e- اعتماد به شورا و شهرداری		خیلی زیاد				*	
		زیاد				*	
		متوسط		*			

۱. با توجه به نظر متخصصین، برخی از زیر معیارها به علت تأثیرگذاری یکسان در هم ادغام شده‌اند. ۱

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

	*				کم		
	*				خیلی کم		
			*		خیلی زیاد		
			*		زیاد		
		*			متوسط	f- آگاهی از برنامه های توسعه	
	*				کم		
	*				خیلی کم		
			*		بیش از ۸۰ درصد از هویت تاریخی شهر اطلاع دارند		
			*		بین ۶۰-۸۰ درصد از هویت تاریخی شهر اطلاع دارند		
		*			بین ۴۰-۶۰ درصد از هویت تاریخی شهر اطلاع دارند	g- هویت شناسی	
	*				بین ۲۰-۴۰ درصد از هویت تاریخی شهر اطلاع دارند		
	*				کمتر از ۲۰ درصد از هویت تاریخی شهر اطلاع دارند		
			*		خیلی زیاد		
			*		زیاد		
		*			متوسط	h- نظرخواهی	
	*				کم		
	*				خیلی کم		
			*		بیش از ۸۰ درصد عضویت دارند		
			*		بین ۶۰-۸۰ درصد عضویت دارند		
		*			بین ۴۰-۶۰ درصد عضویت دارند	k- عضویت در نهاد	
	*				بین ۲۰-۴۰ درصد عضویت دارند		
	*				کمتر از ۲۰ درصد عضویت دارند		
			*		بیشتر کارمند هستند		
			*		بیشتر شغل آزاد دارند	a- شغل	B- اقتصادی
		*			بیشتر بازنشسته هستند		
	*				بیشتر کارگر هستند		
	*				بیشتر خانه دار هستند		
			*		۷۰۰ هزار تومان و بیشتر		
			*		۵۰۰-۷۰۰ هزار تومان		
		*			۳۰۰-۵۰۰ هزار تومان	b- درآمد ماهانه	
	*				۱۰۰-۳۰۰ هزار تومان		
	*				کمتر از ۱۰۰ هزار تومان		
			*		کمتر از ۲۰ درصد درآمد		
			*		۲۰-۳۰ درصد درآمد		
		*			۳۰-۴۰ درصد درآمد	c- هزینه ماهانه	
	*				۴۰-۵۰ درصد درآمد		
	*				۵۰ درصد و بیشتر		
			*		بیش از ۸۰ درصد خانوارها مالک بنای مسکونی اند		
			*		بین ۶۰ تا ۸۰ درصد خانوارها مالک بنای مسکونی اند	d- مالکیت واحد مسکونی	

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

		*		بین ۴۰ تا ۸۰ درصد خانوارها مالک بنای مسکونی اند		
		*		بین ۲۰ تا ۴۰ درصد خانوارها مالک بنای مسکونی اند		
		*		کمتر از ۲۰ درصد خانوارها مالک بنای مسکونی اند		
			*	۱ نان خور در مقابل هر شاغل	e- بار تکفل	
			*	۱ تا ۲ نان خور در مقابل هر شاغل		
		*		۲ تا ۳ نان خور در مقابل هر شاغل		
		*		۳ تا ۴ نان خور در مقابل هر شاغل		
		*		بیش از ۴ نان خور مقابل هر شاغل		
			*	کمتر از ۲ درصد بیکار		f- نرخ بیکاری
			*	۲-۴ درصد بیکار		
		*		۴-۶ درصد بیکار		
		*		۶-۸ درصد بیکار		
		*		۸ درصد و بیشتر بیکار		
			*	کاملاً تأثیر گذار	a- عملکرد شورای شهر و شهرداری	C- ارزیابی عملکرد
			*	فعال ولی فاقد عملکرد		
		*		بی توجهی به مردم و برآورد خواست مدیران		
		*		بر خورد تبعیض آمیز		
		*		بی تأثیر		
			*	خیلی زیاد	b- رضایت از شورای شهر و شهرداری	
			*	زیاد		
		*		متوسط		
		*		کم		
		*		خیلی کم		
			*	خیلی زیاد	c- هماهنگی بین سازمانها	
			*	زیاد		
		*		متوسط		
		*		کم		
		*		خیلی کم		
			*	خیلی زیاد	a- احساس آرامش و آسایش در شهر	D- احساس امنیت
			*	زیاد		
		*		متوسط		
		*		کم		
		*		خیلی کم		
			*	خیلی زیاد	b- کاهش جرم و جرایم	
			*	زیاد		
		*		متوسط		
		*		کم		
		*		خیلی کم		
			*	خیلی زیاد	c- احساس امنیت در شهر	
			*	زیاد		
		*		متوسط		
		*		کم		
		*		خیلی کم		
			*	خیلی زیاد		

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

			*		زیاد		
		*			متوسط		
	*				کم		
*					خیلی کم		

مرحله دوم، تعیین امتیاز و وزن معیارها، زیر معیارها، گزینه ها و مقایسه دودویی آنها با هم برای بدست آوردن ضریب تطابق^۱ (CR) است. در این مرحله برای بدست آوردن وزن معیارها، زیر معیارها و گزینه ها از روش دلفی^۲ استفاده گردید و بر طبق نظر کارشناسی مراحل کار به صورت زیر خلاصه شده است:

مقایسه دودویی و بدست آوردن وزن معیارها

در ابتدا بر اساس جدول کمیتی ساعتی وزن معیارها به شرح زیر تعیین شد:

جدول شماره ۴: مقایسه دودویی بین معیارها

وزن	CR=	معیارها	اجتماعی	اقتصادی	عملکردی	امنیت
۰.۰۶۵۰		اجتماعی				
۰.۲۶۲۲		اقتصادی	۱/۳			
۰.۱۱۷۵		عملکردی	۱/۵	۱/۳		
۰.۰۵۵۳		امنیت	۱/۷	۱/۵	۱/۳	

تعیین اهمیت گزینه ها و مقایسه دودویی آنها با هم

در جدول زیر اهمیت گزینه ها براساس جدول ساعتی مورد ارزیابی قرار گرفته و پس از مقایسه دودویی آنها وزن هر کدام و ضریب تطابق آنها بدست آمد.

جدول شماره ۵: مقایسه دودویی گزینه ها

وزن	CR=	گزینه ها	کاملاً پایدار	نسبتاً پایدار	نیمه پایدار	نسبتاً ناپایدار	کاملاً ناپایدار
۰.۵۱۲۸		کاملاً پایدار					
۰.۲۶۱۵		نسبتاً پایدار	۱/۳				
۰.۱۲۹۰		نیمه پایدار	۱/۵	۱/۳			
۰.۰۶۳۴		نسبتاً ناپایدار	۱/۷	۱/۵	۱/۳		
۰.۰۳۳۳		کاملاً ناپایدار	۱/۹	۱/۷	۱/۵	۱/۳	

جدول شماره ۶: وضعیت پایداری شهر شیروان در سال ۱۳۹۵

درصد	تعداد معیار	وضعیت پایداری
۱۴	۳	کاملاً پایدار
۱۰	۲	نسبتاً پایدار
۲۹	۶	نیمه پایدار

باید کمتر از ۰.۱ باشد تا مورد قبول واقع شود) Consistency Ratio - ضریب تطابق (

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۳۳	۷	نسبتاً ناپایدار
۱۴	۳	کاملاً ناپایدار
۱۰۰	۲۱	جمع

آزمون فرضیات

فرض اول: فقدان دیدگاه توسعه پایدار در برنامه ریزی ها و سیاستگذاریهای شهری شیروان موجب عدم تعادل در ابعاد اجتماعی-اقتصادی و زیست محیطی شهر شده است.

به منظور ارزیابی فرض اول، مسائل و نارساییهای الگوی برنامه ریزی جامع در فصل دوم و سوم بطور کامل مورد بررسی قرار گرفت. از آنجاییکه الگوی رایج برنامه های توسعه شهر در کشور ما و به تبع آن در شهر شیروان بر اساس دیدگاه جامع می باشد مقایسه روند برنامه ریزی و سیاستگذاری رایج شهر شیروان با شاخصهای توسعه پایدار و رهیافت CDS، ناپایداری شهر شیروان را آشکار می سازد.

اصول پایداری شهرها از دیدگاه توسعه پایدار و رهیافت CDS:

- زیست پذیری؛ شامل: ۱- دسترسی یکسان به فرصتها و امکانات. ۲- مشارکت و بهره مندی از زندگی اقتصادی، سیاسی و ...
- رقابت پذیری؛ شامل: ۱- اقتصاد قوی، رشد اشتغال، درآمد و سرمایه گذاری و ...
- بانک پذیری؛ شامل: سیستم کارآمد در استفاده از منابع درآمدی و ...
- حکمروایی خوب: راهکارها و فرایندها و نهادهایی را شامل می شود که از طریق آنها شهروندان و گروهها بتوانند به منافع و حقوق قانونی و نیز انجام تعهدات خود دست یابند
- انعطاف پذیری: ۱- انعطاف پذیری در تعیین موضوعات، روش مطالعه ۲- انعطاف پذیری در پیشنهادات ۳- انعطاف پذیری در روشهای اجرایی و ...
- مشارکت پذیری: از آنجاییکه دانش بیشتری در مشارکت بدست می آید و همچنین آوردن منطق اجتماعی در منطق علمی با مشارکت امکانپذیر است. و اینکه شهر در نهایت به عامه شهروندان تعلق دارد و هدف نهایی هر نوع برنامه ریزی شهری تأمین آسایش و رضایت شهروندان است. بنابراین ضروری است خود شهروندان در شکل گیری، توسعه و نظارت و چگونگی بهره گیری از امکانات شهر دخالت فعال و موثری داشته باشند.

بررسی شاخصهای فوق در شهر شیروان به شرح ذیر می باشد:

یکی از منابع در طرحهای شهری، زمین است که برای طبقات مختلف درآمدی فراهم نمی گردد. برنامه ریزی جامع و به تبع آن برنامه ریزی شهر شیروان بر خردگرایی و مبانی منطقی نظریه کارکرد گرایی استوار بوده و الگوی خطی مبتنی بر فرآیند سه گانه شناخت، تحلیل و طرح، موضوع تصمیم سازی و تعیین اهداف و سیاستها را منتفی می سازد. این امر در مطالعه میدانی نیز مورد تأیید قرار می گیرد بطوریکه ۹۴ درصد اظهار کردند که در برنامه های توسعه شهر شیروان از ساکنین نظر خواهی نمی شود. در مورد درآمد شهرداری هم بیشتر درآمدها مربوط به صدور پروانه ساختمانی و ماده ۱۰۰ می باشد. همچنین بررسی میزان درآمد و هزینه ساکنین این نکته را آشکار می سازد که مردم خیلی کم می توانند پس انداز کرده و در توسعه اقتصادی و بهبود سطح زندگی شرکت کنند. میزان درآمد ماهانه ساکنین حدود ۳۰۰ هزار تومان بوده که بخش عمده آن صرف هزینه های پایه می شود. در مورد شکل گیری گروهها وضعیت بدین گونه بوده که ۶۱ درصد اعلام کردند که عضو نهادی نبودند. و ۹۴ درصد از جلسات شورای شهر اطلاعی ندارند و ۸۳ درصد در برنامه های توسعه شهر مشارکت نمی کنند. ۵۰ درصد کارشناسان و ۳۹ درصد ساکنین در اولویت دوم و ۲۷ درصد ساکنین در اولویت اول، بیان کردند که مهمترین مشکل فعلی شهر تخریب اراضی کشاورزی در اثر گسترش شهر می باشد. تولید ۵۰ تن زباله در سال ۱۳۸۵ با سرانه ۳/۵ کیلوگرم و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

افزایش سرانه آن به $\frac{3}{8}$ کیلوگرم در سال ۱۳۸۶ با نحوه دفع زباله ها که بصورت سنتی دفن می شوند و هیچگونه بازیافتی صورت نمی گیرد نشانگر ناپایداری زیست محیطی شهر می باشد.

همچنین در ارزیابی فرض اول نظریه توسعه پایدار که در حال حاضر کامل ترین نظریه برای بهبود، احیاء و توسعه شهر می باشد. مبنای کار قرار گرفته است و سعی شده که بر اساس اصول اساسی آن (پایداری اجتماعی، پایداری اقتصادی، پایداری زیست محیطی، مدیریت مشارکتی و حکمروایی خوب) شاخص سازی شده و شهر شیروان با توجه به آن شاخص ها مورد تجزیه و تحلیل قرار بگیرد. این نظریه با دید کل گرایانه خود تمام زوایای یک مکان را برای توسعه مورد توجه قرار می دهد. با مدل AHP کیفیت شهر شیروان نسبت به شاخص هایی که بر اساس اصول توسعه پایدار تدوین شده بود مورد بررسی قرار گرفت و نتیجه بدست آمده این بود که شهر شیروان در محدوده کاملاً ناپایدار تا نیمه پایدار (۷۶ درصد معیارها) قرار دارد. لذا با توجه به تحلیل های ارایه شده، فرضیه اول اثبات می شود.

فرض دوم: عدم وجود مدیریت یکپارچه و هماهنگ شهری، ضعف مشارکت و نبود نهادهای مردمی (مانند شوراییها) برای شهرهای کوچک، علت ناکارآمدی نظام مدیریت شهری در تهیه و اجرای طرحهای شهری، شهر شیروان شده است. با اینکه این فرض بطور ضمنی با استفاده از تحلیلهای فرض اول مورد اثبات قرار می گیرد. در عین حال با استفاده از پرسشنامه نظرات مسئولین و مردم در مورد مهمترین مشکلات فعلی شهر، علت مشکلات و راهکارهای حل آنها گردآوری گردید. نتیجه کار به شرح زیر می باشد:

۶۷ درصد کارشناسان در اولویت اول و ۲۵ درصد در اولویت دوم و همچنین ۲۳ درصد ساکنین در اولویت دوم مشکل فعلی شهر را عدم مدیریت یکپارچه شهری می دانند.

۵۶ درصد کارشناسان تعدد مراکز تصمیم گیری و عدم هماهنگی بین آنها و ۳۳ درصد مردم عدم مشارکت را علت اصلی بروز مشکلات شهر شیروان می دانند.

تمامی کارشناسان نحوه دریافت نیازها و خواسته های مردم را مراجعات حضوری آنها بیان کرده اند. لذا سازوکاری برای دریافت نیازها وجود ندارد. تنها گروه فعال مردمی که جدیداً تشکیل شده است مجمع خیرین می باشد.

۶۷ درصد مسئولین و ۴۵ درصد مردم میزان هماهنگی سازمانهای رسمی شهر را ناچیز بیان کرده اند.

۵۶ درصد کارشناسان و ۶۵ درصد مردم از نحوه تهیه و اجرای طرحهای توسعه شهر بی اطلاع بودند.

۷۸ درصد کارشناسان و ۴۸ درصد ساکنین راه حل مشکلات شهر را ایجاد نظام مدیریتی کارآمد، هماهنگ، یکپارچه و بکارگیری کارشناسان خبره می دانند.

با در نظر گرفتن نتیجه مدل AHP و سطح پایداری شهر شیروان که در طیف کاملاً ناپایدار تا نیمه پایدار قرار می گیرد. و توجه به نظرات کارشناسان و مردم می توان گفت که عدم وجود مدیریت یکپارچه و هماهنگ شهری، ضعف مشارکت و نبود نهادهای مردمی (مانند شوراییها) برای شهرهای کوچک، از مهمترین علل ناکارآمدی نظام مدیریت شهری، شهر شیروان شده است. لذا فرض دوم هم اثبات می گردد.

بحث و نتیجه گیری

در این قسمت مرور فرآیند مطالعات حاضر در تهیه استراتژی توسعه شهری شیروان، به عنوان جمع بندی از مراحل طی شده در انجام مطالعات راهبردی توسعه شهر بایستی صورت پذیرد، ارائه می گردد. خاطر نشان می شود که این فرآیند بسته به مطالعات شناخت شهر نوشهر و مزیتها و محدودیتهای پیش روی آن، تدقیق شده است و لذا باید به بومی سازی استراتژیها و راهبردهای توسعه هر شهر، توجه ویژه نمود. با توجه به اهداف خاص مطرح گردیده در فرآیند راهبردی توسعه شهر، شهر شیروان، شامل توسعه اقتصادی، پایداری منابع مالی شهر و حفظ و ارتقای محیط زیست شهری و همچنین شناخت اولیه از شهر شیروان، چشم انداز مقدماتی توسعه شهر شیروان تدوین شده است. همچنین مطالعات شناخت با توجه خاص به چشم

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

انداز و اهداف طرح، در محورهای اولویتدار طرح، صورت پذیرفت. از طرفی، دیدگاههای برخی از مسئولین ذیربط نظیر بخش کمیته برنامه‌ریزی راهبردی، بخش درآمدهای شهرداری و از سوی دیگر مردم، نسبت به مزیتها و محدودیتهای شهر شیروان نیز مدنظر قرار گرفته است. بر این مبنا، چشم انداز مقدماتی شهر تدقیق و چشم انداز نهایی توسعه شهر شیروان ارائه شده است. بی شک تحقق این چشم انداز جز با تدوین راهبردهای مناسب و تدقیق آنها تا مراحل عملیاتی، میسر نخواهد بود. در این راستا، راهبردهای توسعه شهری شیروان در قالب سه محور اصلی محیط زیست، اقتصاد و منابع پایدار، مطرح شده‌اند. مجموعاً ۹ راهبرد اصلی شناسائی شده است که در مراحل انتهایی راهبرد توسعه شهر نسبت به زمانبندی آنها اقدام شده است. فرآیند مشارکت در طرح راهبرد توسعه شهر، به عنوان یکی از ملزومات اصلی طرح، مورد توجه ویژه قرار گرفته است و لذا محورهای اصلی که امکان مشارکت شهروندان در آنها مقدور و ممکن است، جستجو و ارائه شده است. عملیاتی نمودن طرح، و تدوین برنامه های عمل، در بخش پایانی مطالعات حاضر، مورد تأکید ویژه قرار گرفته است. نتیجتاً شش برنامه بلند مدت، 10 برنامه میان مدت و شش برنامه کوتاه مدت، در توسعه شهری شیروان به تفکیک دورههای 5 ساله، بایستی در توسعه های آتی این شهر مدنظر قرار بگیرد. بررسی ها نشان می دهند که سوالات اصلی تحقیق شامل محورهای مبنای مطالعات راهبرد توسعه شهر، مزیتها و محدودیتهایی که شهر شیروان در محورهای مبنا دارا میباشد و گروههای اجتماعی دخیل در طرح راهبرد توسعه شهر، به خوبی در بطن فرآیند صورت گرفته راهبرد توسعه شهر پاسخ داده می شود. اصولاً اقتصاد پایدار باید حول سه اصل متمرکز باشد. اول اینکه یک اقتصاد احیا کننده باشد. یعنی اقتصادی که به احیاء خسارات اجتماعی و زیست محیطی گذشته (در صورت وجود) بپردازد و از بروز مسائل جدید جلوگیری کند. دوم اینکه یک اقتصاد انسان گرا باشد؛ یعنی بتواند نیازهای واقعی انسان را تامین کرده و کار معینداری در مقابل دستمزدی معلوم برای مردم تامین کند. سوم اینکه، باید بر اقتصاد محلی، سرمایه‌گذاری محلی، استفاده از منابع محلی، تولید برای بازارهای محلی تاکید داشته باشد. سیاستهای توسعه اقتصادی باید حتی المقدور از صناعی حمایت کنند که ریشه در شهر یا منطقه مورد نظر دارند. با توجه به مطالب عنوان شده و هدف اصلی و محوری در راهبرد توسعه شهر که توسعه اقتصادی است و البته بر پایه شناخت و شناسائی مزیتها و محدودیتهای اصلی شهر و علم بر آنها، راهبردهای اصلی توسعه شهر در سه مقطع بلند مدت، میان مدت و کوتاه مدت را ارائه می نماید، میتوان نتیجه گرفت که اجرای فرآیند راهبرد توسعه شهر بدون شک موجبات تحقق توسعه اقتصادی پایدار را فراهم مینماید. آنچه‌آنکه که سه راهبرد اصلی و دارای اولویت که طی فرآیند راهبرد توسعه شهر آنها مورد تأکید ویژه قرار گرفته اند، یعنی راهبردهای تسهیل دسترسی به مشهد، تقویت تعاملات اقتصادی شهر و حمل و نقل و توسعه گردشگری با تاکید بر پتانسیلهای موجود، نه تنها بر بسترها و مزیتهای اقتصادی بومی شیروان استوار شده اند بلکه بعنوان مبنا و نقطه عطف تحقق سایر راهبردهای توسعه شهر نیز قرار داده شده اند.

نهایتاً نیز باید افزود که طرح استراتژی توسعه شهری میتواند بستر کلیه طرحهای شهری قرار گرفته و با توجه به راهبردهای آن که بطور همزمان زمینه ساز تحقق توسعه اقتصادی پایدار نیز می باشند، اصول و محتوای کلیه طرح های توسعه شهری را در راستای توسعه پایدار شهری سوق دهد. توسعه شهری ای که پایداری شهرها را تحکیم نماید نه آنکه خود بر ناپایداری آن بیافزاید.

مراجع

۱. رفیعیان، م.، شاهین راد، مهنوش. ۱۳۸۷. "راهبرد توسعه شهر در جهت تحقق برنامه ریزی توسعه شهری (با تاکید بر برنامه راهبردی شهر کرمان)، مجله مطالعات اجتماعی ایران، شماره ۴.
۲. "آشرفی، ی. ۱۳۸۸. CDS رویکردی جدید در برنامه ریزی شهری در رویکردی تحلیلی"، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۳.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

- Asian Development Bank (2004) City Development Strategies to Reduce Poverty. Manila.
- Hall, Peter; Ulrich Pfeiffer, Urban Future 21. E&FN Spon, 2000.
- Riley, J., 2001. Indicator quality for assessment of impact of multidisciplinary systems. Agr. Ecosyst. Environ. 87, 121–128.
- Button, K., 2002. City management and urban environmental indicators. Ecol. Econ. 40, 217–233.